

2. Поясов С.А. Краеведение – источник интереса к истории / С. Поясов // Преподавание истории в школе. – 1974. – № 6. – С. 68-70.
3. Струманський В. Організація шкільного краєзнавства на засадах системності / В. Струманський // Рідна школа. – 1999. – № 11. – С. 110.
4. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / В. Сухомлинський // Вибр. твори: В 5 т. – К., 1976. – Т. 2. – С. 554.
5. Треф'як Я.І. Методика проведення уроків з історичного краєзнавства / Я. Треф'як // Історичне краєзнавство в системі історичної освіти: здобутки, проблеми, перспективи. – Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2002. – С. 92-99.
6. Шамшин А. Историко-краеведческая работа со школьниками / А. Шамшин // Преподавание истории в школе. – 1998. – № 5. – С. 180.
7. Шеремет М.О. Краєзнавчі матеріали на уроках історії України / М. Шеремет // Історія в школі. – 2001. – № 11-12. – С. 90.

REFERENCES

1. Methods of historical and regional studies at school. A handbook for teachers. \ Under. Ed. Borisova N.S. – Moscow: "Enlightenment", 1982. – 234 p.
2. Belts of S.A. Local history is the source of interest in history / S. Poyasov // Teaching history in school. – 1974. – No. 6. – P. 68-70.
3. Strumansky V. Organizatsiya shkilnogo krayiznavstva on the ambush systemic / V. Strumansky // Ridna shkola. – 1999. – No. 11. – P. 110.
4. Sukhomlinsky V. O. A hundred teachers / V. Sukhomlinsky // Vibr. create: In 5 tons – K., 1976. – T. 2. – P. 554.
5. Tref'yak Ya.I. Methods of conducting lessons of historical criticism / Ya. Tref'yak // Istorichne krayiznavstvo in sistemy istorichnoi osviti: zdobutki, problemy, prospektivy. – Kam'yanets-Podilsky: Abetka-Nova, 2002. – P. 92-99.
6. Shamshin A. Historical and local lore work with schoolchildren / A. Shamshin // Teaching history at school. – 1998. – № 5. – P. 180.
7. Sheremet M.O. Краєзнавчі матеріали на уроках історії України / М. Sheremet // Istoriya in the schools. – 2001. – № 11–12. – P. 90.

УДК 371.13:93/94]: 069.12

Снагощенко В.В.

кандидат педагогічних наук, доцент

Мазний А.В.

студент магістратури НН інституту

історії та філософії

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

СТВОРЕННЯ ВІЙСЬКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ МУЗЕЇВ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ У II-Й ПОЛОВИНІ XIX СТОЛІТТЯ

У статті розглядається становлення та розвиток військово-педагогічних музеїв у Російській імперії в другій половині XIX. Аналізуються особливості форм і методів їх діяльності в досліджуваній період. Особлива увага приділяється функціонуванню першого Педагогічного музею військово-навчальних закладів.

Ключові слова: військово-педагогічні музеї, педагогічний музей військово-навчальних закладів, музейна мережа, музейні досягнення.

Снагощенко В.В., Мазний А.В. Создание военно-педагогических музеев в Российской империи во II-й половине XIX века.

В статье рассматривается становление и развитие военно-педагогических музеев в Российской империи во второй половине XIX. Анализируются особенности форм и методов их деятельности в изучаемый период. Особенное внимание уделяется функционированию первого Педагогического музея военно-учебных заведений.

Ключевые слова: военно-педагогические музеи, педагогический музей военно-учебных заведений, музейная сеть, музейные достижения.

Snahoschenko V.V., Mazniy A.V. Creation of military-pedagogical museums is in the Russian empire in the second half of XIX of century

The article deals with the formation and development of military-pedagogical museums in the Russian Empire in the second half of the 19th century. The peculiarities of the forms and methods of their activity in the investigated period are analyzed. Particular attention is paid to the functioning of the first Pedagogical Museum of military-educational institutions.

Key words: military-pedagogical museums, pedagogical museum of military educational establishments, museum network, museum achievements.

Музей є важливим засобом навчально-виховної роботи, формування всебічно освіченої особистості, виховання патріотів українського народу. Перемога Революції гідності, прийняття пакету Законів щодо декомунізації суспільного життя сформували умови для відновлення історичної правди про Другу світову

війну, давню і новітню історію, надали можливість віддати шану усім борцям за свободу України. Діяльності музеїв сприяє вихованню у дітей та учнів патріотизму, формування національної самосвідомості та високих моральних якостей громадянина України. Враховуючи нові суспільно-політичні реалії в Україні після Революції гідності, обставини, пов'язані з російською агресією, усе більшої актуальності набуває виховання в молодого покоління почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, активної громадянської позиції, тощо. Героїчні й водночас драматичні й навіть трагічні події останнього часу спонукають до оновлення експозицій музеїв, заповідників та кімнат бойової слави, зокрема щодо інформації про учасників АТО та волонтерів тощо.

Питання діяльності військових музеїв Російської імперії було розглянуто ученими ще в період їх діяльності [6; 7; 10], а також у деяких нечисленних узагальнюючих роботах, присвячених військово-історичним музеям [1], крім того у статтях збірників наукових праць і періодичних виданнях. Діяльність військово-історичних музеїв в кінці 1950-х-1970-х рр. фрагментарно розглядали радянські вчені С. І. Востоков, Г. Г. Мезенцева, А. М. Разгон. З 90-х рр. XX ст. зростає інтерес до цієї проблеми і відповідно збільшується кількість публікацій. Серед них слід виділити роботи Н. В. Александрової, С. А. Каспаринської [4] та ін. Проблему становлення військових музеїв у своїх дослідженнях відмічали сучасні вітчизняні вчені: Г. Г. Денисенко [2], Я. Тинченко, Л. Д. Федорова та ін. А також іноземні дослідники: А. К. Афанасьєв [1], Ф. Вайдагер, Т. Ф. Джабадзе, А. М. Кузнецов [8; 9], І. В. Хохлов, М. Ю. Юхневич [11] та ін.

Метою дослідження є виявлення особливостей створення та функціонування військово-педагогічних музеїв у другій половині XIX ст., особливості їх форм і методів діяльності.

У Російській імперії історичний період, починаючи з 1864 по 1917 рр. в системі розвитку вітчизняних навчально-освітніх структур був відзначений створенням розгалуженої музейної мережі з великих і малих однопрофільних музеїв, які отримали назву «Педагогічний музей». До початку XX ст. подібні установи вже з'явилися і продовжували виникати не тільки у багатьох досить великих губернських містах Російської імперії, але і в провінційних містах, а також у деяких селах і селищах. Ця ініціатива була помічена і підхоплена багатьма європейськими столицями і навіть кількома штатами в Америці [1].

Причини появи в Російській імперії педагогічних музеїв пов'язані з кардинальним реформуванням суспільно-політичного життя країни в середині XIX ст. Перший не тільки у вітчизняній, але й у світовій практиці педагогічний музей був відкритий в Санкт-Петербурзі в 1864 р. як Педагогічний музей військово-навчальних закладів. Подія ця була обумовлена концепцією комплексних заходів по перебудові російської армії, які розроблялися вітчизняним генералітетом в кінці 1850 – початку 1860-х рр. [11, с. 126].

До завдань військової реформи 1860-х рр., поряд з іншими, входили питання якісної реорганізації системи спеціальної військової освіти, результатом якої повинна була стати чітка програма підготовки грамотних офіцерських кадрів. Перший Педагогічний музей виник у результаті цієї реорганізації, що здійснювалася під керівництвом створеного в 1863 р. особливого департаменту військового міністерства нового підрозділу – Головного управління військово-навчальних закладів (ГУВНЗ). За задумом реформаторів концепція військової гімназії в основі мала відповідати концепції середнього навчального закладу «реального» типу, що особливо підкреслювалося і в «записці» Д. А. Мілютіна, і в аналітичних роботах співробітників ГУВНЗ, які стежили в 1860-і рр. за ходом перебудови військово-навчальних установ. Такий вибір був продиктований самим життям: командний склад армії повинен був поповнюватися офіцерами з широким природничим світоглядом, хорошим знанням математики, фізики, історії, географії, економіки, сучасних іноземних європейських мов тощо.

Педагогічному музею військово-навчальних закладів судилося в цьому відношенні надати військовій школі неоціненну послугу. Вперше ідея «реальної» середньої освіти в Російській імперії була закріплена гімназійним Статутом 1864 р., розробка якого здійснювалася під керівництвом тодішнього міністра народної освіти А. В. Головніна. Відповідно до Статуту, в країні були узаконені три типи середньої школи: 1) класична гімназія з двома древніми мовами; 2) класична гімназія з однією латинською мовою; 3) реальна гімназія з розширеною програмою природничонаукових дисциплін і вивченням сучасних європейських іноземних мов. До 1870 р. керівництво Головного управління військово-навчальних закладів остаточно визначилося з питаннями основної концепції військової гімназії. Загальна тривалість гімназичного навчання склала 7 років. Перелік предметів, що вивчаються був визначений таким чином: 1) закон Божий; 2) російська і церковнослов'янська мови; 3) російська словесність; 4) нові європейські іноземні мови (французька та німецька); 5) математика; 6) політична історія; 7) географія загальна і географія Росії; 8) фізика і космографія; 9) природна історія і фізіологія; 10) нарисної мистецтва: малювання, чистописання, геометричне креслення. Порівняння навчальних планів військових гімназій з навчальними планами класичних і навіть реальних російських гімназій зразка 1864 р. знаходяться у відомстві Міністерства народної освіти, показує, що в першому випадку можна говорити про поглиблене вивчення природничонаукових і фізико-математичних предметів, але концептуальну основу військової гімназії становили питання всебічної «загальногуманної» освіти. Винятково утилітарний підхід до реального навчання вважався недостатнім. Основну увагу в виховному процесі планувалося присвятити всебічному розвитку особистості, її творчих здібностей та вподобань, прагненню до дослідницької діяльності й аналізу [3; 5].

У 1862 р. для ознайомлення з навчальними закладами Європи за кордон був відряджений намісник Московського навчального округу, генерал-майор М. В. Ісаков. Він був призначений на цю посаду в 1859 р., після служби в армійських стройових частинах і зарекомендував себе як освічена людина. М. В. Ісаков добре відчував час майбутніх змін і розумів необхідність перетворень на вітчизняній педагогічній ниві. Його піклувальний патронаж поширювався і на Московський університет, і на численні гімназії навчального округу, а також – школи, училища та навчальні бібліотеки. Саме з його ініціативи в масштабах округу стали створюватися спеціальні педагогічні курси для підготовки вчителів середніх навчальних закладів і народних шкіл [7].

Відрядження за кордон дозволило М. В. Ісакову сформувані чіткі практичні погляди на сучасну методику шкільного викладання. Принцип наочного навчання знайшов гарячий відгук у М. В. Ісакова. Повернувшись до Росії, він спробував впровадити цей метод в деяких навчальних закладах Московського навчального округу. Одночасно його не залишала думка організувати в Москві постійну виставку наочних навчальних посібників для широкого кола шкільних вчителів і всіх зацікавлених осіб. Однак ці наміри не знайшли належної підтримки в середовищі Міністерстві народної освіти. Крім того, у М. В. Ісакова вже не залишалося часу на їх здійснення: в перші дні 1863 р. він був відкликаний з посади в Санкт-Петербург і 22 січня вступив на посаду начальника новосформованого при військовому міністерстві Головного управління військово-навчальних установ [10].

Таким чином, починаючи з 1863 р. у М. В. Ісакова з'явилася можливість реального втілення своїх педагогічних ідей, правда, поки що лише в межах структури військового відомства. Сформувавши групу однодумців, М. В. Ісаков у 1864 р. створив при ГУВНЗ педагогічний музей військово-навчальних закладів, основна мета якого полягала в тому, щоб сприяти розвитку якісно нового методу наочного навчання в військових навчальних закладах. Основу колекційного фонду музею склали наочні посібники з різних галузей знань, які відповідали найбільш сучасним і прогресивним методам викладання. Організатори музею небезпідставно прагнули таким чином підняти можливості реальної освіти до найвищого рівня. Вони переконливо доводили, що володіють зразковим комплектом наочних посібників [3, с.38-39].

Педагогічний музей військово-навчальних закладів був заснований 9 лютого 1864 р. Його заснування відбувалося строго централізованим шляхом: ідея належала першому начальнику ГУВНЗ М. В. Ісакову, під керівництвом якого і відбувалася подальша розробка питання. Виникнення музею було обумовлено глобальними перетвореннями в військовій системі 1860-х рр., які призвели до реформування вітчизняних військово-навчальних закладів. Спочатку базовий музейний фонд формувалася на основі колекціонування сучасних зразків навчальних посібників з різних галузей знань. З урахуванням того, що в Росії на цей період виготовлення посібників повністю було відсутнє, музею належало закуповувати дорогі закордонні зразки. Тому музей повинен був зробити все можливе, щоб заповнити ринок конкурентоспроможною вітчизняною продукцією [6].

Заявивши про себе серією перших у вітчизняній практиці педагогічних виставок, де зацікавлений відвідувач міг познайомитися з останніми розробками навчальних посібників, з'ясувати як ними користуватися і яким чином впроваджувати нові наочні технології в освітній процес шкіл, гімназій і навіть вищих навчальних закладів.

Програми педагогічного музею військово-навчальних закладів практично з перших років його існування не обмежувалися виключно відомчими інтересами. Саме тому музей досить скоро перетворився на своєрідний науково-дослідний педагогічний центр, що привертав до себе увагу не тільки професіоналів, але й всієї прогресивної громадськості [8].

У 1900 р. педагогічний музей військово-навчальних закладів стає науково-методичною базою курсів з підготовки кадрових офіцерів до виховної діяльності в кадетських корпусах. Три роки по тому в музеї були організовані курси для кандидатів на посади вчителів-предметників в кадетські корпуси. Згодом цей досвід ліг в основу інститутів підвищення кваліфікації вчителів, повсюдно, що виникали в СРСР в I-й половині ХХ ст. Виховні курси поклали початок першій вітчизняній психологічній лабораторії, на матеріалах якої розроблялася методика освіти людини з урахуванням вікової психології. Сучасний підхід до психологічних особливостей дитячого, підліткового і юнацького віку свідчить про важливість починань музею в цьому напрямку [9].

Значна роль у становленні і розвитку військових музеїв належала їх керівникам. Наприклад, Д. П. Струков, учень В. О. Ключевського був начальником Артилерійського музею. Створив архів в Артилерійському музеї. П. П. Потоцький родом з Полтавщини, відомий військовий історик, автор багатьох праць з історії гвардійської і кінної артилерії, організував перший полковий музей, родоначальник руху по створенню полкових музеїв [10; 11, с. 127].

Отже, практично кожен провінційний педагогічний музей рівня навчального округу або земського рівня розвивався в двох основних напрямках: організація постійної експозиції зразкових навчальних посібників з галузі різних навчальних знань шкільної програми та комплектування рухомої бази навчальних посібників у тимчасове користування для відділених сільських шкіл. При кожному окружному педагогічному музеї створювалася спеціальна педагогічна бібліотека, відділ народних читань, довідкові бюро, майстерня навчальних посібників тощо.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів цієї багатогранної проблеми. Перспективними напрямками подальших наукових розвідок, на наш погляд, може стати дослідження інших форм і методів діяльності військово-педагогічних музеїв, ефективного розвитку системи професійної підготовки майбутніх військових засобами музейної педагогіки, а також дослідження регіонального компоненту в діяльності цих музеїв.

ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасьев А. Полковые музеи русской армии – хранители воинской славы Отечества / А.Афанасьев // Отеч. зап. – 2003. – № 1 (9). – С. 326-334. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.strana-oz.ru/?numid=10&article=52>.
2. Денисенко Г.Г. Военна історія України в контексті дослідження і збереження культурної спадщини / Г.Г. Денисенко. – К.: Інститут історії України НАН України, 2011.–289 с.
3. Журнал Министерства народного образования. СПб.: Типография В. С. Балашова и К. – 1897. – апрель – 615 с.
4. Каспаринская С. А. Музеи России и влияние государственной политики на их развитие (XVIII-нач. XX вв.) / С. А. Каспаринская // Музеи и власть. Государственная политика в области музейного дела. – М., 1991. – Ч. 1. – С. 9–21.
5. Краткий обзор деятельности Педагогического музея военно-учебных заведений за 1877 год // Педагогический сборник. Кн. XII. 1877: СПб., 1877. – С. 1334-1356.
6. Коховский В. П. Двадцатипятилетие Педагогического музея военно-учебных заведений (1864-1889) / В. П. Коховский. – СПб., 1889.– С. 32.
7. Кениг А. Музеи на службе народного образования / А. Кениг // Естествознание и география. – 1906. – Окт. (№ 1). – С. 59 – 66.
8. Кузнецов А.М. История создания и развития отечественных военных музеев / А.М.Кузнецов // Вестник Военного университета. – 2006. – № 4. – С. 73-80.
9. Кузнецов А.М. Военные музеи в императорской России / А.М.Кузнецов // Военно-исторический журнал. – 2007. – № 2. – С. 56-61.
10. Новорусский М. В. Музеи и их образовательное значение /М. В. Новорусский // Помощь семье и школе. – М., 1911. – Т. 6. – С.38.
11. Юхневич М. Ю. Я поведу тебя в музей : учеб. пособ. по музейной педагогике / М. Ю. Юхневич ; М-во культуры РФ и [др.]. – М., 2001. – 224 с.

REFERENCES

1. Afanas'yev A. Polkovyye muzei russkoy armii – khraniteli voinskoy slavy Otechestva / A.Afanas'yev // Otech. zap. – 2003. – № 1 (9). – С. 326-334. [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.strana-oz.ru/?numid=10&article=52>.
2. Denisenko G.G. Voënna istoriya Ukraïni v kontekstï doslïdzhennya i zberezhennya kul'turnoï spadshchini / G.G. Denisenko. – K.: Ìnstitut istorii Ukraïni NAN Ukraïni, 2011.–289 s.
3. Zhurnal Ministerstva narodnogo obrazovaniya. SPb.: Tipografiya V. S. Balashova i K. – 1897. – aprel' – 615 s.
4. Kasparinskaya S. A. Muzei Rossii i vliyaniye gosudarstvennoy politiki na ikh razvitiye (KHUSH-nach. KHKH vv.) / S. A. Kasparinskaya // Muzei i vlast'. Gosudarstvennaya politika v oblasti muzeynogo dela. – M., 1991. – CH. 1. – S. 9–21.
5. Kratkiy obzor deyatel'nosti Pedagogicheskogo muzeya voyenno-uchebnykh zavedeniy za 1877 god // Pedagogicheskiy sbornik. Kn. XII. 1877: SPb., 1877. – S. 1334-1356.
6. Kokhovskiy V. P. Dvadsatipyatiletiye Pedagogicheskogo muzeya voyenno-uchebnykh zavedeniy (1864-1889) / V. P. Kokhovskiy. – SPb., 1889.– S. 32.
7. Kenig A. Muzei na sluzhbe narodnogo obrazovaniya / A. Kenig // Yestestvoznaniye i geografiya. – 1906. – Okt. (№ 1). – S. 59 – 66.
8. Kuznetsov A.M. Istoriya sozdaniya i razvitiya otechestvennykh voyennykh muzeyev / A.M.Kuznetsov // Vestnik Voyennogo universiteta. – 2006. – № 4. – S. 73-80.
9. Kuznetsov A.M. Voyennyye muzei v imperatorskoy Rossii / A.M.Kuznetsov // Voyenno-istoricheskiy zhurnal. – 2007. – № 2. – S. 56-61.
10. Novorusskiy M. V. Muzei i ikh obrazovatel'noye znacheniyе /M. V. Novorusskiy // Pomoshch' sem'ye i shkole. – M., 1911. – T. 6. – S.38.
11. Yukhnovich M. YU. YA povedu tebya v muzey : ucheb. posob. po muzeynoy pedagogike / M. YU. Yukhnovich ; M-vo kul'tury RF i [dr.]. – M., 2001. – 224 s.

УДК 37.035.6: 745/ 749

Костенко Л.В

завідувач шкільним музеєм Т. Шевченка,
КУ Сумська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів
імені Максима Савченка Сумської міської ради

ЗЕМЛЯ, ЯКУ СХОДИВ ТАРАС...

У статті подано фрагмент екскурсії експозиційного розділу «Земля, яку сходить Тарас...». Зазначено місця перебування Кобзаря в нашому краї. Особливістю статті є краєзнавче дослідження, яке дозволить використовувати матеріал в підготовці до уроків і в позакласний час. Зібраний матеріал становить інтерес для учнів, учителів, студентів, усіх, кого цікавлять краєзнавчі розвідки.

Ключові слова: екскурсія, краєзнавчі дослідження, краєзнавчі розвідки.

Костенко Л.В. Земля, по котрій ходив Тарас.....